

Л.М. ГУБАРЬ

Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України
вул. Терещенківська, 2, МСП-1, Київ, 01001

НОВІ ДЛЯ ФЛОРИ МАЛОГО ПОЛІССЯ ВИДИ СУДИННИХ РОСЛИН

Ключові слова: флора, нові знахідки, Мале Полісся, Острог, Нетішин, Славути, Шепетівка

Вступ

Мале Полісся є цікавим у флористичному і геоботанічному відношенні регіоном України, який, особливо в останні роки, активно досліджується, завдяки чому публікуються відомості про нові для регіону природні види судинних рослин [2, 6, 14–17]. Останнім часом спостерігається занесення нових адвентивних видів рослин, ряд з яких виявляють здатність до активного поширення.

Метою роботи було дослідження флори модельних міст східної частини Мале Полісся і виявлення нових для регіону видів судинних рослин.

Об'єкт та методи досліджень

Об'єктом дослідження обрано міста східної частини Мале Полісся — Острог (Рівненська обл.), Нетішин, Славути, Шепетівка (Хмельницька обл.).

Дослідження проведено у 2002–2003 рр. напівстаціонарним способом. У роботі використано порівняльний морфолого-географічний метод дослідження, гербарні колекції Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України (КИ), Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України (КВН), Тернопільського державного університету ім. В. Гнатюка та Хмельницького краєзнавчого музею.

Результати досліджень та їх обговорення

Під час вивчення флори обраного регіону ми виявили понад 200 видів судинних рослин не наведених у списку флори Мале Полісся Н. Мшанецької [6]. Найбільш цікаві флористичні знахідки представлені у цьому короткому повідомленні. Більшість з них є адвентивними видами і належать до інвазійних [9]. Початково вони відмічені переважно в антропогенних екотопах, але як на території України, так і в регіоні дослідження виявляють тенденцію до активного поширення у напівприродні і, навіть, деякі природні ценози, змінюючи їх екологічну структуру, витісняючи аборигенні види.

Melica altissima L. — балкансько-північносибірський вид, зростає в широколистяних та мішаних лісах, на галявинах і узліссях, у заростях чагарників досить часто в Лісостепу та Степу, відсутній у Криму та Карпатах [7]. За зборами гербарію КИ вид досить часто трапляється в Київській та Донецькій областях, рідше в Полтавській, Черкаській, Вінницькій, Кіровоградській, Хмель-

ницькій (південні райони), Чернігівській та Одеській. Для Малого Полісся наводиться вперше: у 2002 р. було зібрано один екземпляр в м. Острозі (Рівненська обл.), на рудеральній ділянці схилу поблизу замку князів Острозьких. Наступного року (04.07.2003 р. !, *КВ*) поблизу первинного його локалітету, у верхній частині схилу, виявлено мікропопуляцію виду (майже сотня особин).

***Eragrostis cf. albensis* H. Scholz** — адвентивний вид, вперше описаний у 1992 р. Х. Шольцем з берегів р. Ельби (Німеччина). Спочатку зразки цього виду визначали як *E. multicaulis* Steud. або, частіше, *E. pilosa* (L.) P. Beauv. [13], пізніше більшість ботаніків визнавали його за самостійний вид і лише Х. Конерт ставить під сумнів його видову приналежність, розглядаючи у складі *E. pectinacea* (Michx.) Nees. Вперше для України С.Л. Мосякін поблизу Хмельницької АЕС (1997 р.) зібрав зразки виду, дуже подібні до *E. albensis*, але без їх детермінації. Пізніше, у 2003 р., автором повідомлення було підтвержене зростання виду в околицях м. Нетішина. Спеціальному дослідженню систематики виду буде присвячено окрему публікацію.

***Salsola collina* Pall.** — кенофіт північноамериканського походження. У «Флорі УРСР» [12] вказується для міст Одеси та Чугуєва. За даними С. Рілке [19], вказівки виду для України є помилковими, зараз він напевне відомий лише з Києва та Київської обл. [3, 4] і Малого Полісся, де був виявлений С.Л. Мосякіним на території солодового заводу поблизу елеватора у м. Славута (05.10.2001 р., С.Л. Мосякін, *КВ*, !).

***Amaranthus powellii* S. Watson** — кенофіт тропічноамериканського походження, епекофіт. Для флори України в ботанічній літературі з середини 50-х років XX ст. вказувався під назвами «*A. chlorostachys* Willd. var. *pseudoretroflexus* Thell., *A. hybridus* L. subsp. *chlorostachys* (Willd.) Nejny». Зараз напевне відомий переважно з окремих локалітетів у Криму, на півдні (Одеська обл.) та південному сході України [5, 8], а також для Києва та Київської обл. [5]. На думку С.Л. Мосякіна, вид ширше розповсюджений і в західній частині країни, хоча відомості про нього обмежуються Тернопільською, Чернівецькою та Закарпатською областями [5]. Для Малого Полісся вперше вказується з м. Славути за зборами С.Л. Мосякіна (на території солодового заводу поблизу елеватора, 05.10.2001 р. !, *КВ*) та М.В. Шевери в рудеральних місцях поблизу залізничних колій в околиці міста (02.07.2002 р. !, *КВ*). Пізніше вид виявлений і в інших досліджуваних містах регіону — в рудеральних ектопах міст Шепетівки (13.07.2003 р. !) та Острога (15.07.2003 р. !). Спостерігається поява нових окремих локалітетів виду на території досліджених міст.

***Ambrosia artemisiifolia* L.** — північноамериканський вид, злісний карантинний бур'ян, який за даними Головної Державної інспекції з карантину рослин України уражує сільгоспугоддя більшості областей країни [10], а також трапляється в різноманітних антропогенних, напівприродних і навіть природних ектопах. За даними Головної Державної інспекції з карантину рослин [10]

вказується для Радивилівського і Сарненського районів Рівненської обл., а також Городоцького, Деражнянського, Ярмолинечного, Кам'янець-Подільського та Хмельницького районів Хмельницької. За нашими даними вид має ширше розповсюдження і в інших районах області, у т.ч. на території міст Славути (вздовж залізниці), Шепетівки (вздовж залізниці, на території та в околицях цукрового заводу, на узбіччі автошляхів, по вулицях міста) та Острога (вздовж автошляхів, на території сільгоспринку, міського цвинтаря, по вулицях міста).

***Thladiantha dubia* Bunge.** За даними «Определителя...» [11] культивується в садах, у здичавілому стані вперше відмічений в містах Ужгороді, Києві та Остері; за матеріалами гербарію *KW* знахідки здичавілих рослин відомі також з с. Комарів Вороновицького р-ну Вінницької обл. (червень 1944 р., Б. Балковський !), міст Львова (26.07.1989 р., Т.Д. Соломаха !), Житомира (10.08.1996 р., О.О. Орлов !) та Умані (03.06.1998 р., 22.10.1998 р., Г.А. Чорна !). З території Малого Полісся у гербарії *KW* є збори Б.В. Заверухи (м. Острого, по вул. Шаум'яна, 09.09.1986 р. !; по вул. Бельмаж, біля входу на цвинтар, 10.09.1986 р. !). Ми збрали рослини в центральній частині м. Острога, біля замку князів Острозьких (05.08.2002 р. !), в яру в рудеральних екотопах.

***Impatiens glandulifera* Royle** — кенофіт південноазійського походження, агрофіт. В Європі рослини культивували з 1839 р. [1]. Вперше в здичавілому стані в Україні вид був виявлений в Закарпатті в 1938 р. [9]. На Малому Поліссі здичавілі рослини зафіксовано у 2002 р. в м. Шепетівка — у приватних городах поодинокі та вздовж берега р. Косецька в районі залізничного вокзалу (05.07.2002 р. !) невеликими куртинами. Згодом досить великі зарості рослин виявлено і по берегах р. Гуска біля автовокзалу. У 2003 р. нові локалітети виду відмічено і в містах Нетішині (один локалітет) та Острозі (кілька локалітетів), де рослини зростали в антропогенних екотопах. В регіоні проявляє тенденцію до експансії.

***Phytolacca americana* L.** — вид північноамериканського походження, ерга-зіофіт. Активно культивується, інколи дичавіє. За даними гербарію *KW* вперше відмічено невідомим колектором як здичавілу рослину в Криму (без конкретного місцезнаходження) у 1871 р. та пізніше В.К. Совінським — в Алупці у 1882 р. Зараз спорадично трапляється в Причорномор'ї [11], Закарпатті, в Ужгороді [18]. Ми збрали рослини в м. Шепетівка на смітнику поблизу будівництва автозаправної станції при виїзді з міста (13.07.2003 р. !, 13.07.2003 р., М. Шевера), під парканом уздовж залізничної колії та поблизу місць їх первинного культивування у приватному секторі.

***Oxybaphus nyctagineus* (Michx.) Sweet** — вид північноамериканського походження, що зараз особливо активно поширюється в антропогенних екотопах центральних, південних та південно-східних регіонів України. В гербарії *KW* зберігаються зразки виду з Волинської, Київської, Донецької, Дніпропетровської, Одеської, Харківської, Херсонської областей та Кримської АР. Ми знай-

шли в регіоні кілька поодиноких екземплярів на залізниці вздовж піщаного схилу в м. Шепетівка (03.08.2003 р. !).

Corispermum pallasii Steven (C. leptopterum (Achers.) Iljin, C. hyssopifolium auct., C. bjelorusicum Klokov et Krasnova) — кенофіт північноамериканського походження, приурочений до рудеральних піщаних місцезростань, берегів річок та залізничних насипів. В Україні за даними С.Л. Мосякіна [3] відомий для Закарпаття (м. Рахів), Київського (м. Київ) і Західного Полісся, південної частини Лісостепу (Дніпропетровська обл.). Для Малого Полісся вперше виявлено кілька екземплярів вздовж вул. Снігурі в Нетішині (16.08.02 р. !), пізніше значні зарості рослин відмічено на піщаних насипах по дорозі до Хмельницької АЕС (17.08.03 р. !) та на міському сміттєзвалищі в районі «Піонерки».

Висновки

В результаті дослідження флори міст Острога, Нетішина, Славути і Шепетівки ми виявили близько 200 нових для регіону видів судинних рослин. Серед них один вид природної флори (*Melica altissima*) та 10 видів адвентивної фракції флори, чотири з яких (*Amaranthus powellii*, *Ambrosia artemisiifolia*, *Impatiens glandulifera*, *Corispermum pallasii*) зараз відомі в регіоні з антропогенних локалітетів і проявляють високу інвазійну здатність; у майбутньому вони можуть розширити спектр екоотопів і поширюватися також у напівприродні та природні місцезростання.

Автор вдячна д-ру біол. наук С.Л. Мосякіну та канд. біол. наук М.В. Шевері за перевірку визначення ряду критичних видів рослин та надані поради при підготовці статті.

1. Бурда Р.І., Рябоконь А.О. Натуралізація в Харкові адвентивного виду *Impatiens glandulifera* Royle (Balsaminaceae) // Укр. ботан. журн. — 1994. — 51, № 6. — С. 140—146.
2. Заввруха Б.В. Флора Вольно-Подолли і ее генезис. — Киев: Наук. думка, 1985. — 192 с.
3. Мосякін С.Л. Флористичні знахідки на київському Поліссі (УРСР) // Укр. ботан. журн. — 1988. — 45, № 4. — С. 65—67.
4. Мосякін С.Л. Доповнення та уточнення до адвентивної флори м. Києва // Там же. — 1991. — 48, № 2. — С. 54—58.
5. Мосякін С.Л. Огляд роду *Amaranthus* L. (Amaranthaceae) в Україні // Там же. — 1995. — 52, № 3. — С. 225—234.
6. Мишанецька Н.В. Аналіз флори Малого Полісся (Україна) (з використанням комп'ютерних баз даних): Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — К., 1995. — 24 с.
7. Прокудин Ю.Н., Вовк А.Г. и др. Злаки України. — Киев: Наук. думка, 1977. — С. 391.
8. Протопопова В.В. Синантропная флора Украины и пути ее развития. — Киев: Наук. думка, 1991. — 204 с.
9. Протопопова В.В., Мосякін С.Л., Шевера М.В. Фітоінвазії в Україні як загроза біорізноманіттю: сучасний стан і завдання на майбутнє. — К.: Ін-т ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, 2002. — 28 с.
10. Обзор распространения карантинных организмов в Украине на 1 января 2003 г. Главная Государственная инспекция по карантину растений Украины. — Киев, 2003. — 108 с.
11. Определитель высших растений Украины / Ред. Ю.Н. Прокудин. — Киев: Наук. думка, 1987. — 548 с.

12. Флора УРСР. — К.: Вид-во АН УРСР, 1952. — Т. 4. — 387 с.
13. Шольц Х., Маєродієв Е. В., Алексеев Ю. Е. *Eragrostis albensis* H. Scholz (Poaceae) — новый адвентивный вид флоры России и диагностика европейских полевицек из рода *E. pilosa* (L.) Beauv. // Бюл. Моск. о-ва испытат. природы. — 2002. — 107, вып. 3. — С. 74—78.
14. Шумилова А. В. Рідкісні види флори Малого Полісся (Україна) // Укр. ботан. журн. — 1993. — 50, № 3. — С. 117—121.
15. Шумилова А. В. Нові знахідки у флорі Малого Полісся // Там же. — 1998. — 55, № 5. — С. 532—535.
16. Юглічек Л. С. Нові місцезнаходження рідкісних гігрофітних видів у східній частині Малого Полісся // Там же. — 2001. — 58, № 1. — С. 40—47.
17. Юглічек Л. С. Рідкісні центральноєвропейські види судинних рослин у східній частині Малого Полісся // Там же. — 2003. — 60, № 1. — С. 41—47.
18. Protopopova V., Shevera M. A preliminary checklist of the urban flora of Uzhgorod. — Kyiv: Phytosociocentre, 2002. — 68 p.
19. Rilke S. Revision der Sektion *Salsola* s.l. der Gattung *Salsola* (Chenopodiaceae) // Bibliotheca Botan. — Stuttgart: Schweizerbart, 1999. — Н. 149. — P. 119.

Рекомендує до друку
В. В. Протопопова

Надійшла 26.11.2003

Л. М. Губарь

Институт ботаники
им. Н. Г. Холодного НАН Украины, г. Киев

НОВЫЕ ДЛЯ ФЛОРЫ МАЛОГО ПОЛЕСЬЯ ВИДЫ СОСУДИСТЫХ РАСТЕНИЙ

Приводятся сведения о новых для Малого Полесья видах сосудистых растений: *Melica altissima* L., *Salsola collina* Pall., *Amaranthus powellii* S. Watson, *Ambrosia artemisiifolia* L., *Thladiantha dubia* Bunge., *Impatiens glandulifera* Royle, *Phytolacca americana* L., *Oxybaphus nyctagineus* (Michx.) Sweet, *Corispermum pallasii* Steven, *Eragrostis* cf. *albensis* H. Scholz.

L. M. Gubar

M. G. Kholodny Institute of Botany,
National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

NEW FOR THE FLORA OF MALE POLISSIA SPECIES OF VASCULAR PLANTS

The information about new species of vascular plants (*Melica altissima* L., *Salsola collina* Pall., *Amaranthus powellii* S. Watson, *Ambrosia artemisiifolia* L., *Thladiantha dubia* Bunge., *Impatiens glandulifera* Royle, *Phytolacca americana* L., *Oxybaphus nyctagineus* (Michx.) Sweet, *Corispermum pallasii* Steven, *Eragrostis* cf. *albensis* H. Scholz) for the Male Polissia region is presented.